

— זה שאנו אומרים בברכת המזון 'ארץ חמדה טובה ורחבה' — על שום רוב החכמה שבארץ, שהיא 'רחבה מני ים' (דרשות רבי יהושע אבן שועיב — ואתחנן, עמ' תלב).

— סיפר הגאון הצדיק ר' שמעון מנשה מחברון, שפעם אחת בהיותו אצל הרה"ק ר' אהרן משה מבראד, שמע אברך אחד שהיה מתלונן לפני הרה"ק שהנה הוא מתגורר בארץ ישראל זה כמה שנים, ואינו מרגיש בנפשו שום קדושה והתעוררות לעבודת הבורא יתב'. ולא ענהו הרה"ק ר' משה אהרן מאומה. בבוקר סיפר הרה"ק שנגלה אליו רבו הקדוש מלובלין (→ ה'חזוה') בחלום הלילה, ויאמר לו: דע בני, כי פעמיים אנו מוצאים הלשון 'מאד מאד' — טובה הארץ מאד מאד (במדבר יד, ז). וכן 'מאד מאד' הוא שפל רוח' (אבות ד, ד). לרמז כי אין יכולים לזכות להרגיש קדושת ארץ ישראל בטרם מגיעים למעלת 'מאד מאד' שפל רוח'. לכן השתדל נא — סיים הרה"ק את תשובתו לאברך — להשפיל עצמך מאד, ואז תזכה ל'טובה הארץ מאד מאד' — לחוש את קדושתה (מובא ב'אבני זכרון' עמ' מד).

וע"ע 'אור החכמה' (נח) שסגולת הארץ להביא הכנעה וענוה, ולכן אירה מחכים, כי 'החכמה מאין (→ שמיים) עצמו לאין' תמצא. וכיו"ב מובא בספר 'משנת חכמים' בשם רמ"מ מויטבסק.

דף קנט

'אלא אי איתמר הכי איתמר: בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת, בנו מוציא מיד הלקוחות' — 'מוציא' שאמרנו כאן פירושו 'מפקיע', כלומר מוציא מידי שעבוד ולא מוציא ממש, שהרי לא ירדו לעולם לנכסים. [וכזה מצינו בכתובות עה. 'האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה — הבעל מוציא מיד הלקוחות'].

וגם הוא עצמו יכול היה לחזור בו — לפי שלא חלה המכירה. אלא שהיה חייב לשלם להם דמי המכירה שקיבל מהם, אבל כשמת בחיי אביו, בנו שמוציא פטור מכל וכל (עפ"י תוס' ורשב"א). וכל זה דוקא כאשר המוכר לא השאיר אחריו נכסים אחרים במותו, אבל הניח נכסים — הרי נשתעבדו ללוקח במעותיו, וגובה מהם מבנו (פסקי הרי"ד).

— נסתפק הראב"ד על בן שלוח מאביו ומכר מנכסי עצמו, ומת, ואחר כך מת אביו — האם בן הבן יכול לגבות מלקוחות אביו את החוב, שהריהו בא בטענה: מכח אביו דאבא קאתינא, והריני גובה חוב הזקן מנכסי אבי שמכר לכם. וכתב על כך הרשב"א: 'ולולי שנסתפק בו הרב ז"ל, הייתי אומר שהדבר נראה כפשוט שהדין עם חנוך (→ הנכד), דאיהו אביו דאביו קא ירית'.

[שמא מה שהכריחו להראב"ד לפקפק בדבר, מדהוצרכו בגמרא לשנות לגמרי הא דשלחו מתם, ולא נשאר לפרש בהלואה וכגון שמכר כנ"ל. ומדוע שינו ופרשו במכירה — מזה משמע קצת שאין לבן-הבן זכות טריפה, שהרי הנכד, מלבד שהוא יורש את המלוה (הזקן) הוא ג"כ יורש את הלווה (האב), וכאילו המלוה והלווה נתאחדו באדם אחד, שנפקע החוב ממילא].

'מכח אביו דאבא קאתינא' — אם תקשה, אמנם יש לו זכות ירושה ישירה מסבו, אך הלא הבן קודם לנחלה לכל אדם, ואם כן יטענו הלקוחות, כיון שאביך קודם לירש לפניך, אנו באים מכחו שחייב לנו דמים, והרי הוא ירש את אביו בקבר?

לכן נראה לפרש שצריכים אנו כאן לטעם נוסף; שאין בעל חוב נוטל בראוי אלא במוחזק [ואמנם כבר נחלקו ראשונים בדבר], ואין שעבוד לבעל חוב על הנכסים הללו שירשם בקבר. אלא שטעם זה לבדו אינו מספיק, כי אע"פ שאין שעבוד חל על 'ראוי', הלא אמרו לעיל (קנו.) 'מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם' [ולכך גובים מן הירששים אפילו נכסים שקנה לאחר ההלוואה וללא כתיבת 'דאיקני'] — אלא שכלפי דין זה באים הירששים בטענת 'מכח אבוב דאבוב קאתינא' ואין עלינו חיוב לפרוע חוב אבינו, כיון שאנו באים לירש מכח הזקן ולא מכח האב (קצות החשן קד סקט"ו — בבאור דברי הנמו"י והטור. וכבאור זה כתב בחזו"א ב"ק טו, א. וע"ע: שו"ת הרמ"א ג; שער המלך הל' מלוה כא, א; בני אהובה הל' אישות כ, ה).

'היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו, הוא אינו מעיד על כתב ידן אבל אחרים מעידין... אף על פי שלא הוחזק כתב ידו בבית דין... אלא גזרת מלך הוא' — מסתבר שדין זה הוא רק לפי שיטת חכמים (בכתובות כ:): שעדי הקיום מעידים על 'מנה שבשטר' [ולכך די לשיטתם שכל אחד מן העדים החתומים אומר 'זה כתב ידי' וא"צ לצרף עמהם עוד אחר, כי מבין שניהם יוצאת עדות שלמה על הכתוב בשטר], אבל לדעת רבי (שם) אין חשש בכך שהם קרובים לבעל השטר, כי עדותם מתייחסת על החתימות, ולא על תוכנו של השטר. 'כך נ"ל להלכה, אלא שיש לחוש למעשה' (רשב"א). עוד על עדות קיום השטר בקרובים — ע' בקצות החשן מו סק"ד ונתייה"מ שם סק"ד; שעורי ר' שמואל — גטין ה. (וע' מבוא לעיל גז).

— אם תאמר, הלא גזרת הכתוב לפסלו לעדות, ואם כן כיצד אנו מסתמכים עליו בדבר זה עצמו, לומר שחתם טרם היותו קרוב, וכשם שהגזלן אינו נאמן לומר שחתם לפני שנעשה גזלן, כך לא יאמן הקרוב [מגזרת הכתוב] לומר שחתם לפני שנעשה קרוב?

יש לומר: בכל מצב שכשרות העדים גופא תלויה באמינות הגדתם, שאם הגדתם אמת — הינם עדים כשרים, ואם הגדתם שקר — פסולים, בכל מצב שכזה יש לחלק בין גזלן לקרוב; בגזלן שחוששים שמשקר, אי אפשר לסמוך על הזמן הכתוב בשטר, שמה זייף גם את הזמן. ואולם בפסול קרובה שאינו אלא גזרת הכתוב, לא פסל הכתוב אלא כאשר הוא קרוב — הגם שהעדו אמת, אבל בהנחה שהזמן אמת הרי אינו קרוב, ולא גזר הכתוב לפסול (קובץ שעורים).

או בדרך אחרת: כל שמצד הסברא הוא נאמן, אלא שבאה גזרת הכתוב לפוסלו, כל זמן שאין אנו יודעים שהעיד בזמן שהוא קרוב, יש לנו להניח שהעדו אמת, כיון שהעדו מצד עצמה היא כשרה רק כאילו דבר צדדי בא לפוסלה, וכעין הכלל 'אין ספק מוציא מידי ודאי' (אילת השחר).

א. עוד חילק באיה"ש בדרך נוספת; לענין קרובה, קיימת חוקה שקרובים אינם חותמים על שטר, וזו הסיבה שאנו מכשירים כל שטר חתום, ואין צורך בדין 'עדות' על כך. ואולם לענין פסול גזלנות, החוקה שהשטר לא נחתם ע"י גזלנים מבוססת על חוקת כשרות ולא משום שגזלנים אינם רוצים לחתום, [לא כן לענין קרובים, וכי יש חוקה שמסתמא יהודי פלוני אינו קרובו?]. וכל שנודע שעתה הוא גזלן, שוב אין להסתמך על כשרותו ובטלה חוקת כשרות. לא כן בקרוב, הלא נשאת החוקה שמסתמא קרוב אינו חותם.

ולפי"ז צ"ל שזה שהוצרכו לומר 'גזרת מלך', והרי אפילו אם משום חשש שקר הלא קיימת חוקה שקרובים אינם חותמים? — שאילו היה חשש שקר, אכן היתה חוקה זו מורעת, והיינו מכשירים סתם שטר רק משום 'חוקת כשרות'.

ב. מובא בקובץ שעורים שיש מקום לדון על פי עדות משה ואהרן בתורת ראייה נסיבתית מצד 'אנן סהדי' ו'אומדנא', הגם שמתורת 'עדות' הינם פסולים. ויש נפקותות בדבר. וכן כתב בספר אבי עזרי (סנהדרין תנינא כ, א ועוד).

ובספר אילת השחר כתב שכל הוכחה שבאה על בסיס נאמנות האדם, צריך לדון על הנאמנות תחילה, וכשאתה מקבל נאמנותו נמצא שאתה סומך על עדותו, והרי התורה פסלה עדותו. לא כן חזקה ואומדנא הבאות מגופו של מעשה, ללא הסתמכות על נאמנות בני אדם. [ובפשוט י"ל שדין המשפט הוא זה, שלא לחלק בין אדם לאדם, כקטן כגדול (ע' מי השלוח ריש משפטים), שאם כן נמצאת מבטל אשיות המשפט. והלכה זו היא גדר גזרת הכתוב].

ג. אף על פי שפסול קרוב הוא מגזרת מלך ולא משום חשש שקר, הסיקו בגמרא בסנהדרין (כה:): שארוס אינו מעיד לארוסתו בין להכניס בין להוציא, ואעפ"י שאינה בגדר 'שאר' — משום אקרובי דעתא. והקשה המנחת-חינוך (תקפט, א) הלא קרוב אינו פסול משום חשש משקר אלא מגזרת מלך. ויש שכתבו שפסול ארוס משום 'נוגע' ולא משום קורבה, ואעפ"י כ לא חילקו חכמים בין עיולי לאפוקי (עפ"י רבנו יונה שם). ויש מפרשים שגדר פסול 'קורבה' שאמרה תורה היינו משום קרוב הדעת. כלומר קורבה שיש בה קירוב הדעת, זו היא קורבה שפסלה תורה לעדות (ע' פלפולא חריפתא סנהדרין שם).

— בשו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן. קכח) מבואר שהוא הדין לשאר פסולי עדות, כנשים ועבדים ושפחות — לאו משום חשש שקר אלא גזרת הכתוב היא.

בספר גלינוני הש"ס העיר מגטין נב שאין ממנים עבדים אפטרופין משום שאינם נאמנים. [ואף שבב"ק פח. הוצרכו ללימודים מיוחדים לפסול עבד לעדות, אפשר שגילה הכתוב שיש לחוש בעבד לשקר. ולפי הדעה שם שפסול עבד נלמד בצד השהו' מגולן ואשה או קטן, א"א לכאורה שבעבד יהא הטעם משום חשש משקר ולא באשה, שאין לך להוסיף ממקום שבאת].
ע"ע בקובץ שעורים לעיל קכח (אות תכד) — בענין קרוב שאינו יודע שהוא קרוב, לענין עדות. וע"ע בשו"ת אבני נזר אה"ע רטו, יג.

(ע"ב) 'בן מהו שיירש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב... אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מאב' — כתוב בהגהות אשר"י: מי שמת ואח"כ מת אבי אמו ללא צאצאים, בעלי

חובותיו של הנכד גובים מאותם נכסים שנפלו לו בקבר [לאותן שיטות שבע"ח נוטל ב'ראוי']. וכבר תמהו אחרונים, והלא אין אדם יורש את אמו בקבר.

וכתבו לתרץ בפנים שונות; לחלק בין ירושה בקבר כדי להנחיל לאחים מן האב, ובין ירושה בקבר לענין גבית בעלי חובות (ע' חזו"א ב"ק טו, ח); הג"א מדבר כשאין לאבי האם שום יורשים אחרים, כגון גר (ע' פתחי תשובה חו"מ קד, ד מהדג"מ ושאר אחרונים).

וע"ע: שער המלך סוף הל' מלוה; חדושי הגרנ"ט — קפט.

עוד בין ירושת הבן את אמו בקבר — ע"ע לעיל קיד:

'אב שנשבה ומת בן בתו במדינה... יחלוק' — כתב הרי"ד (בפסקיו) שדין זה אמור לדעת תנא קמא דמתניתין, בנפל הבית עליו ועל אמו — יחלוק, אבל לרבי עקיבא שאמר נכסים בחזקתן, כלומר בחזקת יורשי האם לפי שהחזקה נחלה באותו השבט, גם כאן החזקה נחלה ליורשי האב ולא ליורשי בן בתו. [ואולם הרמב"ם פסק שם כר' עקיבא, ומאידך פסק כברייתא שלפנינו. וכבר תמהו הראשונים בדבר, וכתבו ליישב בדרכים שונות. ע' בפסקי הרי"ד; שו"ת הרשב"א ח"א תשכו; שו"ת הרא"ש פד, ג; מגיד משנה וכסף משנה נחלות ה, ו; טור חו"מ רפ, פרישה סמ"ע ונתיה"מ שם; חדושי הגרנ"ט ב"ב קפט; קהלות יעקב ב"ב לה; אבי עזרי, ועוד].

'ההוא דאמר ליה לחבריה...' — ע' במובא לעיל כט.

'טעמא מאי? אמר אביי: נאמרה סיבה בבן ונאמרה סיבה בבעל, מה סיבה האמורה בבעל, אין הבעל יורש את אשתו בקבר, אף סיבה האמורה בבן, אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב' —

'דרך למודי חז"ל, ללמוד ממידות דרשות התורה, אך יש צורך להבין גם את עיקר הסברה שבדבר. ורק משום שעל-פי סברא לבד אין לסמוך, שיש להסתפק בנכונות הסברא, הביאו הדרשה. לדוגמא: בסוף פרק מי שמת שאלו, למה יורשים שבקבר יורשים בכל מקום ולא בירושת האם? ותרצו: נאמרה סיבה בבן ונאמרה סיבה בבעל... וכוונתם שבהסבת נחלה משבט לשבט — שאפשר על ידי אם ואשה — אין להגיד יורשי יורשים' ('עלה יונה' עמ' קטו).

פרק עשירי; דף קס

הערות ובאורים בפשט

'מקושר' — רוב הראשונים פרשו 'גט מקושר' — מקופל בכמה קפלים (כמניפה. ערשב"ם ופיה"מ להרמב"ם) בשורותיו העליונות, מקום תורף השטר (= הזמן, השמות ושאר הפרטים המתחלפים משטר לשטר), וכל קפל וקפל היה תפור.

ואולם הרמ"ה פרש 'מקושר' ממש, שהיו מחברים לגט מספר רצועות והיו כורכים אותו כמה פעמים וקושרים אותו באותן רצועות, בצורה הידועה להם (ע' בתאור מפורט ביד רמה. וראה במובא באנצ. תלמודית כרך ה' עמ' תשיח בהערה 6).

ע"ע באנציקלופדיה תלמודית שם (עמ' תשיט) תרשימים וצילומים [משטרות שנתגלו במדבר יהודה] של שטר מקושר.

'רבי חנינא בן גמליאל אומר: מקושר שכתבו עדין מתוכו — כשר, מפני שיכול לעשותו פשוט' — רש"י (בקדושין מט. ד"ה שיכול) פרש שאין לפסול משום הריוח שבין שיטה לשיטה כשיפשטנו — שאין לחוש למירווחים שבין שיטה לשיטה בשיטות העליונות. [אין נחשב 'גט קרח' שפסול, אלא אם יש בו שורות חלקות יותר מן העדים, אבל אם יש בו חתימות כמספר השיטות החלקות — לא מיקרי 'קרח'. תוס' שם].

והרמב"ן חולק וסובר שאם יש רווחים — פסול, שהרי יכול להודיף, וכאן מדובר כשאין הפסקות ריוח, אלא כופלים שיטה כתובה על שיטה כתובה (וכן מובא בתוס' ובר"ן, ע"ש).

'מנהגי מילי? אמר ר' חנינא דאמר קרא שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים...' — פסוק זה בשטרי ראייה מדבר [בניגוד לפסוק דלהלן ואקח את ספר המקנה — שטר קנין] (ע' קדושין כו)